

ФОЛЬКЛОРИСТИКА

Бокало І.М.

*викладач філологічних дисциплін,
Відокремлений підрозділ
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
«Ірпінський економічний коледж»*

НАРОДНОПОЕТИЧНА ОЦІНКА РОЛІ ГРОМАДИ У СТАНОВЛЕННІ ДОШЛЮБНОЇ ПАРИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ ПРО КОХАННЯ)

Часто громадська думка про хлопців та дівчат була основним критерієм формування думки батьків про молодь, саме нею вони послуговувалися у сприйнятті майбутніх зятя чи невістки. Тому молодь завжди ретельно дбала про свою поведінку у громадських місцях, на весіллях, під час молодіжних зібрань тощо. Втручатися у стосунки закоханих, крім роду, могла і громада, вплив якої здійснювався переважно не безпосередньо, а опосередковано, через так званий поговір – один із феноменів традиційного суспільства XVIII – XIX століття. Цей «народний» термін узагальнював для українців плітки, новини, обговорення. Поговір був незмінним супроводом будь-якої події і мав переважно інформативне значення.

Роль поговору у формуванні дошлюбної пари була неоднозначною. З одного боку, відбувалася значна профілактика різних порушень (наприклад, зради, розпусти); з іншого – саме це могло зруйнувати створену пару (особливо на початковому етапі), або в разі того, коли така пара розійшлась, громада мала привід занадто прискіпливо оцінювати дівчину. До поговору часто долучалися й плітки, що завдавало чималої шкоди «авторитету» молодих людей. У процесі спілкування у громаді вироблялася спільна думка, яка була неформальним засобом контролю за поведінкою індивідуумів, а через них формувала всю громаду, бо

народною мораллю давно виважено: що вимагається від окремої людини, те в більшій мірі вимагається від цілої громади, від цілого народу [2, с. 159].

Найбільш прискіпливо громада ставилася до дівчат, проте поговір був незмінним атрибутом усіх найважливіших подій у житті. Народні пісні про кохання фіксують живучість звичаю суспільного обговорення людини (особливо про її народження, одруження, смерть), проте акцентують все ж на тому, що це швидше норма, ніж її порушення: *«Ой не піде дробен дощик без хмари, без грому, Не піде дівка заміж та без поговору. Настучиться, нагримиться, дрібен дощик зійде, – Набрешуться воріженьки, дівка заміж піде»* [8, с. 144].

Неминучість поговору для дівчини, яка виходить заміж, передається у пісні за допомогою художнього паралелізму: як без грому, хмари не піде дощ, так і дівчина не може вийти заміж без поговору. До того ж, важливу функцію виконує образ хмари, символіку якої в народних піснях трактував ще О. Потебня. На думку вченого, ворогування і ворог уявляється хмарою, яка заслоняє світло. Звідси хмара – плітки, як наслідок воронування [7, с. 40]. Сучасний дослідник В. Жайворонок зазначає, що дощ «у народних піснях символізує кохання», а також сльози, сум, смуток, чутки, плітки [3, с. 199]. Здатність хмари і дощу швидко минати порівнюється у пісні із тим, що поговір та плітки теж недовготривалі.

Учена Н. Палавеня, яка досліджувала соціум і сім'ю у білоруській народній любовній ліриці, вдало зауважила таке: «Громадськість в білоруських піснях про кохання виступає ворожим щодо головних персонажів. Колективний фольклорний автор називає її не по-іншому, як «ліхія людзі», «злыя людзі», «варажэнькі», які можуть «асудзіць», «абсмяць», розлучити з коханим» [6, с. 209]. Ці твердження повною мірою можуть стосуватися й української фольклорної традиції, адже саме так у піснях про кохання названо «лихі люди», «вороги тяжкі» тощо. Прикметною рисою народного світобачення українців, що передане через ряд морфологічних особливостей, є вживання зменшено-пестливих слів на позначення певних негативних понять. Так, «своєрідним проявом гуманістичної тенденції національного

темпераменту у піснях є словотворення засобами пестливої афіксації лексем з негативною семантикою («воріженьки», «клеветнеченька», «доганонька», «нелюбонько», «зависниченько» тощо), навіть у неіронічному контексті» [1, с. 212]. Народні пісні про кохання часто демонструють таке філософське ставлення до ворогів, у якому неминучим є протистояння добра і зла, про що свідчать часто вживані у піснях згадані лексеми: *«Ой брехали вороженьки та вже перестали, Були смутні, невеселі, тепер раді стали»* [8, с. 255].

До переліку «ворогів» в українців додано ще й сусідів, тому що вони були переважно першими свідками чи учасниками-творцями поговору, на очах у яких зустрічаються хлопець з дівчиною. Тому до них звернені такі просьби: *«Сусіди близькі – вороги тяжкі! Пийте, гуляйте, не осуждайте, Де двоє стоїть – не розлучайте; Де одно стоїть – пари шукайте»* [8, с. 127].

Значення і тривалість поговору оцінюється як щось неминуче, але з фіксованим закінченням: *«Ой нехай судять, як вони [вороги] знають, Прийде тая годинонька, – вони перестануть. Ой нехай судять, як розуміють, Прийде тая годинонька, – вони помінуть»* [8, с. 148]. Вжите у тексті народної пісні часове означення *«тая годинонька»* вказує на час сватання чи одруження. У народній пісні подано розуміння потреби обговорення подій інтимного життя молоді, доцільність якого є тільки до означеного часу.

У народній пісні також змальовано ситуації, у яких самі закохані часто допускають і сприяють тому, щоб про них у селі пліткували: *«Ой зацвіла маківочка, Зачала бриніти – Іде козак до дівчини Починає дніти. Ой зацвіла маківочка Білесеньким цвітом – Іде козак од дівчини Білесеньким світом»* [8, с. 53]. Підкреслення часу, коли парубок повертається додому (*«починає дніти», «білесеньким світом», «як зійде зорниця»*) застосоване для зображення нетипової поведінки з метою засудження цих дій, уникнення їх. За традицією, парі не варто стояти до ранку, до білого світа. Можливо, таке засудження впливає із суто господарських міркувань, адже як парубок, так і дівчина є помічниками у роботі, а їхня працездатність після таких ночей невисока.

Поговір часом стає причиною заборони батьків на одруження. Незважаючи на почуття, молодята не можуть укласти шлюб: мати послухала порад чужих людей: *«Ой пий, коню, пий, вороню, холодную воду, Сватай, сватай, козаченьку, люблю тебе зроду. Та хоч сватай, хоч не сватай, хоч так присилайся»*. *«Та щоб слава не пропала, що я женихався. Женихався, не сміявся, думав її взяти, Розраjali вражі люди, не дала її мати»* [5, с. 147].

За такі поради, що не завжди бувають правдивими, обмовникам дістаються прокльони від закоханих, які найбільше прагнуть самостійності у всіх своїх вчинках: *«Судіть, судіть, вороженьки, зуби на підкови, Бодай ваші не діждали ні сини, ні вдови. Судіть, судіть, вороженьки, зуби на кілочки, Бодай ваші не діждали ні сини, ні дочки»* [5, с. 128]. Класичні метафоричні вислови («зуби на підкови», «зуби на кілочки») підсилюють емоційний фон пісні. Текст фіксує, що поговор стає атрибутом одруження, отже, дотримується принцип продовження роду. *«Бодай ваші не діждали ні сини, ні дочки»* – вислів, за яким криється страшне, по суті, побажання: щоби цей рід не мав продовження, щоб ці діти не дочекалися такого ж поговору, а значить, і весілля.

Справжнє кохання витримує усі випробування, що випали на долю закоханих. Дівчина вимагає чіткості у ставленні до неї, у стосунках, які будуються, тому як хлопець, так і дівчина прагнуть заявити про свою любов і єдність перед громадою. «У цих любовних піснях особовість завойовує собі вже чималий простір; разом із тим прокидається й протест проти стіснювання підозрами й опінією, що кривдить індивідуальне почування» [4, с. 89], зазначив Ф. Колесса. Демонстрація обов'язковості поговору як одного з етапів існування дошлюбної пари детально проілюстровано у пісні: *«Коли ходиш, то ходи, Коли любиш, то люби, Поговору не роби. Хоть і буде поговор, Таки буде парень мій; Хоть буде і славонька, Таки буде паронька»* [8, с. 47]. Це своєрідне оголошення, засвідчення своїх стосунків перед людьми. Такий найвищий вияв стосунків перед громадою має означати силу почуттів і вагомість намірів. Якщо молода пара пройде цей етап, поговор, у своїх стосунках, то це випробування підтвердить те, що вони готові до одруження, до публічної згоди на створення майбутньої сім'ї.

Отже, поговір регулював, попередньо узаконював особисті стосунки парубка і дівчини, запобігав зраді. Тексти народних пісень про кохання підтверджують тезу про те, що громадська думка про хлопця і дівчину, що стає основою для існування поговору, часом є визначальною для формування уявлень батьків про майбутнього зятя чи невістку, а також для узагальнення всіх відомостей про тих, кого обговорюють (моральні і фізичні якості, працьовитість, культура поведінки, стосунки у сім'ї та громаді, авторитет роду, матеріальний достаток родини).

Список використаних джерел:

1. Гарасим Я.І. Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору. – Львів, 2010. – 376 с.
2. Горинь Г. Громадський побут сільського населення Українських Карпат (XIX – 30-ті рр. XX ст.) – К., 1993. – 200 с.
3. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури: Словник-довідник. – К.: Довіра, 2006. – 703 с.
4. Колесса Ф. Українська народна пісня на переломі XVII – XVIII ст. / Колесса Ф. Фольклористичні праці. – К., 1970. – С. 60-108.
5. Народні пісні в записах Івана Манжури. – К.: Музична Україна, 1974. – 351 с.
6. Палавеня Н. Соціум і сім'я в білоруських народних любовних піснях (Гендерний аспект) // Фальклористичні дослідження. Контекст. Типологія. Сувязі. Зборні артикулау – Мінск, 2006. – Вип. 3. – С. 156-158.
7. Потебня А.О. О некоторых символах в славянской народной поэзии. – Харьков, 1914. – 243 с.
8. Труды этнографическо-статистической экспедиции в западнорусский край. Материалы и исследования, собрание д.чл. П.П. Чубинским. Том пятый. Песни любовные, семейные, бытовые и шуточные. – СПб, 1984. – XXV, 1209 с.